

BELL HOOKS'UN ARDINDAN

Esra Aşan

"Feminizm herkes içindir" diyerek pek çok kesimi feminizme yaklaştıran ve pek çok kadına ilham veren feminist, aktivist, eğitimci, akademisyen bell hooks'u 15 Aralık 2021 tarihinde kaybettik. Bu yazı bell hooks'un açtığı çok boyutlu tartışmaların Türkiyeli okuyucu açısından önemine işaret ediyor. Feminizm ve kadın özgürleşmesi üzerine düşünme, yazma ve konuşma tutkusu hiç bitmeyen bell hooks'u saygıyla anıyoruz.

A Tribute to bell hooks

On December 15, 2021, feminist, activist, educator, and scholar bell hooks passed away. bell hooks' statement that "feminism is for everyone" motivated lots of women and drew a lot of individuals into the feminist movement. This essay emphasizes the significance of the complex debates that bell hooks offered for readers in Turkey. We honor bell hooks, whose commitment to writing, speaking, and thinking about feminism and women's freedom will continue to inspire future generations.

15 Aralık 2021'de hayata veda eden feminist aktivist, yazar, akademisyen bell hooks'un yaşadığı çağa ilham veren güçlü bir entelektüel olduğunu söylemek yanlış olmaz. Vefatının ardından pek çok kişinin bell hooks'un yazılarının, konuşmalarının kendi hayatlarını nasıl etkilediğini ve değiştirdiğini yazması da bunu ortaya koyuyor. Yazma, anlatma ve konuşma enerjisi hiç bitmeyen bell hooks, 69 yıllık yaşamında verdiği dersler, yaptığı sunumlar ve katıldığı etkinliklerin yanı sıra bizlere pek çok kitap ve makale bıraktı. bell hooks'un çalışmalarının sınırlı sayıdaki kısmı Türkçeye de çevrildi. *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika* kitabı 2000'li yılların başında Çitlembik Yayınları, daha sonraki yıllarda BGST Yayınları tarafından; *Değişme İsteği: Erkekler, Erkeklik ve Sevgi*; *Duygu Yoldaşlığı: Kadınların Sevgi Arayışı* kitapları BGST Yayınları; *Hep Aşka Dair* kitabı ile *Sınırları Aşmayı Öğretmek: Özgürlük Pratiği Olarak Eğitim* kitabı NotaBene Yayınları tarafından Türkçeye kazandırıldı.

Kendisiyle bizzat tanışma şansım olmasa da üyesi olduğum Feminist Kadın Çevresi içindeki tartışmalarımızda bell hooks'un düşünceleri her daim önemli bir başvuru kaynağı oldu. BGST Yayınları'ndan çıkan kitaplarının yayıma hazırlanma süreçlerine çeşitli düzeylerde katkı sunmuş biri olarak bell hooks'un yazdıklarına kimi zaman mesafeyle, kimi zaman hayranlıkla ve her daim büyük bir heyecanla yaklaştım. Bu kitapların tanıtımını, okumasını yaptığım pek çok buluşmada bell hooks'un sunduğu bakış açılarının pek çok kişiyi nasıl heyecanlandırdığını, düşünme biçimlerini nasıl etkilediğini ve insanları cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıyı

sona erdirme davasına yani feminizm davasına nasıl kattığını gördüm. Şüphesiz ki her okuyucunun yazarla, yazarın metinleriyle kurduğu ilişki kendine özgüdür. Ben de bu yazıda feminist düşünce ve pratiğe dair konumlanışımı etkileyen yazarlardan biri olan bell hooks'a vefa borcumu öderken paylaşmak istediğim düşüncelerimi, içinde yer aldığım Türkiye'deki feminist kadın hareketinin tartışmalarıyla birlikte ele alma niyetindeyim.

Şüphesiz ki çoğu Türkiyeli okuyucu bell hooks'la ilk olarak *Feminizm Herkes İçindir* kitabıyla tanışmıştır. Çalışmalarına aşina olanların bildiği gibi bell hooks, feminizmi “cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeyi amaçlayan bir hareket” olarak tanımlar. Bildiğimiz gibi, feminizm karşıtlarının ortaya koyduğu önyargılardan en yaygın olanı feminizmin erkek düşmanlığı olduğudur. Feminizm tanımıyla bell hooks meselenin erkek doğasıyla ilgili olmadığını, asıl sorunun cinsiyetçi düşünce ve eylemlerin tüm biçimlerinden kaynaklandığını belirtir ve bizleri kurumsallaşmış cinsiyetçiliği kendi yaşamlarımızdan yola çıkarak anlayabilmeye ve örgütlü bir mücadele içinde dönüştürmeye çağırır. Siyah, işçi sınıfı aileden gelen bir kadın olması bell hooks'un feminizm anlayışını şekillendirmesinde etkili olur. Cinsiyet ayrımcılığının yanında toplumsal yaşamı şekillendiren diğer ayrımcılık biçimlerinin de feminizmin birincil gündemi olması gerektiğini belirtir. Feminist hareket içinde sınıf ayrımcılığı ile ırkçı, milliyetçi düşünce ve pratiklerle, homofobi ile, iktidar talebi ile yüzleşmeden gerçek bir kızkardeşlik asla mümkün olmayacaktır.

Türkiye'de feminist hareket 1980 sonrasında gelişmeye başlar. Bu dönemde Batı'da İkinci Dalga Kadın Hareketi'nin tartışmaları Türkiyeli feministleri etkilemiş ve Türkiye'deki feminist hareket, Batı'daki feminist yazından beslenmiştir. Diğer yandan bu dönem Batı'da İkinci Dalga Kadın Hareketi'nin tartışmalarının çeşitlendiği, hatta aşıldığı da bir dönemdir. Batı'daki kadın hareketinin kuramsal ve politik çerçevesi başta siyah feministler olmak üzere hareketin içinden eleştiriye tabi tutulmuş ve hareketin ağırlıklı olarak orta sınıf ve beyaz kadınları kapsayabildiği saptanmıştır. Kadınlık durumunun evrenselci tanımlarını reddeden siyah kadınlar, üçüncü dünya ülkelerinden kadınlar, işçi kadınlar, kadınlık durumları arasındaki farklılıkları ortaya koyarak feminizmin kavramsal çerçevesini derinleştirirler.

Sınıfcılık ve ırkçılık eleştirisi üzerinden bell hooks'un da aralarında olduğu siyah feministlerin açtığı tartışmaların Türkiye'nin gündemine 90'lı yıllarda girmesi tesadüf değildir. 90'lı yıllarda Türkiye'de Kürt meselesi üzerinden sonuçlarıyla bugün de hâlâ yüzleşilememiş bir iç savaş yaşanır. Hem savaşın kendisi hem de savaşın kışkırttığı milliyetçilikle nasıl yüzleşileceği ve feminist hareketin, Kürt kadınlarıyla nasıl ilişki kuracağı önemli bir tartışmadır. Bu konu hem Kürt kadın hareketinin hem de Türkiyeli feministlerin önünde duran gerilimli bir mesele olmuştur. O dönem yayımlanan *Roza, Jujin* gibi Kürt kadın dergilerinin bell hooks'un açtığı tartışmalara yer vermesi bu çerçevede oldukça anlamlıdır. Savaş ve milliyetçilik karşıtı bir çizgide nasıl konumlanacağımız Feminist Kadın Çevresi içinde bizim için de önemli bir

tartışmaydı. Bu nedenle 2000 yılında çıkardığımız *Feminist Çerçeve* dergisinin ilk sayısını siyah feminizm olarak seçmiş ve siyah kadınların tartışmalarını Türkiyeli feministlerin gündemine getirmek istemiştik. Çünkü cinsiyetçi baskılara karşı yürütülen mücadele, diğer ayrımcı ideolojilerin cinsiyetçilikle kurduğu ilişkiye odaklanmadıkça kadın dayanışmasının gerçek anlamda kurulabilmesi de mümkün olmayacaktı.

bell hooks'un yazılarında sıklıkla belirttiği gibi her birimiz cinsiyetçi bir dünyanın içine doğarız. Doğduğumuz andan itibaren nasıl kadınlar ve erkekler olacağımız, bu iki kategorinin dışına çıkamayacağımız, cinsiyet rollerine göre nasıl davranmamız gerektiği sistemin tüm kurumları tarafından bizlere öğretilir. Kurumsallaşmış cinsiyetçiliği dönüştürebilmemiz özgürlükçü ve eleştirel bir pedagoji ile mümkün olabilir. Bu nedenle eleştirel ve sorgulayan feminist bir eğitim anlayışı bell hooks'un çalışmalarının merkezinde yer alır. bell hooks, farklılıkları yok eden, zihnimizi ve düşüncelerimizi tahakküm altına alan, kısıtlayıcı bir eğitim anlayışını dönüştürmek için hem eğitim verenlerin hem de eğitim alanların sorumluluklarına işaret eder. *Feminist Yaklaşımlar* dergisinin ilk sayılarında bell hooks'un Haddini Aşmayı Öğretmek¹ adlı yazısına yer vermiştik. Eğitimin işlevini kendi öğrencilik ve öğretmenlik deneyimleri üzerinden sorguladığı yazılarında bell hooks sistemin bu ideolojik aygıtını devrimci bir pratik içinden dönüştürmeyi amaçlar. Kişinin kapasitesini ve yaratıcılığını teşvik eden eleştirel bir feminist pedagojinin nasıl geliştirilebileceğini tartışmaya açar. Öğretmenler ve öğrencilerin bir araya geldiği sınıflar, karşılıklı bilgi üretiminin katılımcı bir biçimde geliştiği, her iki tarafın da sınırlarını aşmayı öğrendiği özgürleştirici mekânlara dönüşebilir. Bu nedenle bell hooks için eğitim, sisteme meydan okuyan bir özgürlük pratiğidir.

Bana göre bell hooks'un açtığı en kışkırtıcı tartışmalardan biri erkekler ve feminizm ilişkisi üzerinedir. 90'lı yılların sonunda Türkiye'de kadın hareketiyle ilişkilenemeye başladığım dönemde erkeklerin feminist olamayacağını, feminizmin sadece kadınlara ait olduğunu düşünüyordum. Bu biraz da tarihsel olarak kadın hareketi ile feminizmin özdeşleşmiş olmasıyla alakalıydı. Ataerki kadınlığı şekillendirdiği gibi erkekliği de şekillendirir. Feminizm ataerki sistemi dönüştürmek için kadınlara nasıl ilham verdiyse ataerki erkeklikten kurtulmak isteyen erkeklere de kendi hayatlarını değiştirmeleri için ilham verebilir. *Değişme İsteği: Erkekler, Erkeklik ve Sevgi* kitabında bell hooks ataerkiyi, erkekler için erkek bedenine ve ruhuna saldıran, yaşamı en fazla tehdit eden toplumsal durum olarak değerlendirir. Fransız feminist Simone de Beauvoir'a referansla nasıl "Kadın doğulmaz; kadın olunur" diyorsak bell hooks da nasıl erkek doğulmadığını, erkek olunduğunu göstermeye çalışır. Sistemin, erkekleri cinsiyetçilik karşıtı mücadeleden nasıl uzak tuttuğunu ortaya koyarken cinsiyetçi olmayan yani feminist bir erkeklik kültürü yaratmak için erkeklere sorumluluklarını hatırlatır. Bu, sadece kadın haklarına saygılı bir erkeklik kültürü yaratmak anlamına gelmez. Bunun çok daha ötesine geçerek erkeklerin özsaygısına, benliğine hatta mutluluğuna savaş açmış olan ataerki

karşısında, erkekleri kendi hayatlarına bakmaya davet eder. Feminist düşünce ve pratiğin erkekler için de cinsiyetçilikten kurtuluş yolu sunduğunu gösterir.

bell hooks, feminizm hakkındaki önyargıları kırmayı, tüm kesimleri feminist düşünce ve pratikle tanıştırmayı amaçlayan, eleştirel ve entelektüel cesaretiyle pek çok kadına ilham vermiş biriydi. Artık fiziksel olarak bu dünyada olmasa da ardında bıraktığı eserler feminizmin ışığını yaymaya devam ediyor. Kimsenin kimseye hükmetmediği bir dünyaya giden yolda bizlere sunduğu feminist vizyon için kendisine teşekkürü borç bilirim. Son olarak sözü bell hooks'a bırakayım: “Yaklaşın şunu göreceksiniz: Feminizm herkes içindir.”

Anısına saygıyla.

¹ Bu yazının yer aldığı kitap 2021 yılında NotaBene Yayınları tarafından *Sınırları Aşmayı Öğretmek* adıyla çevrilmiştir.